

după

SAISPREZECE

ani..

Cunosc un poem sfișietor, mărturie a suferințelor îndurate veacuri lungi de poporul nostru. A fost rostit îndărăt cu o sută doisprezece ani de Moș Ion Roată, în Divanul Ad-hoc al Moldovei, și fiecare cuvânt arde ca un bici de foc : „că pînă în ziua de azi, toate sarcinile cele mai grele asupra noastră au fost puse, și noi de nici unele bunuri ale țării nu ne-am îndulcit, iar alții, fără să fie supuși la nici o povară, de toată mana țării s-au bucurat ; că noi biruri grele pe cap am plătit ; oameni de oaste numai noi am dat ; ispravnici, judecători, privegheri, numai noi am ținut ; drumuri, poduri și șosele numai noi am lucrat ; beilicuri, podvezi și havale, numai noi am făcut ; boierescuri, zile de meremet, numai noi am îndeplinit ; clacă de voie și fără voie numai noi am dat ; citu-i Dunărea de mare și de largă, curge riul sudorilor noastre... Cînd ne-am jăluit, cînd ne-am tînguit păsurile, cînd ne-am spus nevoile : ispravnicul ne-a bătut, privighetorul ne-a bătut, jandarmul ne-a bătut, posesorul ne-a bătut, boierul ne-a bătut... Robi am fost...”

Sensul vorbelor obidite ale lui Moș Ion Roată nu e nici figurativ, nici perifrastic. Într-adevăr, robi am fost la papucii cu cioc întors, turcești, la căpă-șinile rase de sub tombatoarele fanariote, robi la boieri, la vâtași, la cămătari și negustori, robi la regi și la bancheri, robi am fost...

Veacuri lungi și negre, au plutit avuțiile acestei țări bogate, trudită de oameni săraci, pe ape albastre ce le purtau spre apus ; veacuri lungi și negre, au fost disprețuite avuțiile spirituale ale acestui popor, care a dat lumii păcură și „Miorița“, și alături de mămăligă, Doina.

Dar tot atîtea veacuri, lungi și negre, a ars ca o flacără în inimile oame-nilor furia răzvrătirii și a dorinței de libertate. S-au ridicat la luptă Doja, și Horia, și Tudor, și Iancu, și țărani lui nouă sute șapte, și ceferiștii „Griviței Roșii“...

În planul acestei realități, lumina lui 23 August 1944 strălucește prin curgerea vremii tot mai puternic, înconjurînd această zi a eliberării noastre cu nimbul gloriei. Fiindcă ce nu i-a izbutit lui Doja, a cărui frunte iluminată a fost arsă de o coroană încinsă ; chinul lui Horia, fărîmat pe roata umilinței și a trădării ; mișelia care a vindut capul lui Tudor ; sîngele celor unsprezece mii de țărani uciși acum o jumătate de secol ; anii de ocnă, îndurați de comuniști și jertfele lor fără număr, toate și-au găsit răscumpărarea în noaptea de 23 August 1944, de cînd începem să nu mai fim robi, cînd devenim, în sfîrșit, oameni liberi.

Istoria implică o gravă dificultate: pentru contemporani, faptele își păstrează de obicei un sens aparent obișnuit. Puțini au fost aceia care, la timpul lor, au înțeles ce înseamnă căderea Bastiliei. Nu toată lumea a priceput în ceasurile nemuritorului 7 Noiembrie 1917 că, atunci, odată cu primele salve ale „Aurorei“, umanitatea și-a depășit propria ei preistorie. Ziua în care s-a descoperit forța atomului e încă necunoscută și poate că nu va fi aflată niciodată, cum nu se poate preciza clipa în care omul a supus focul. Sensurile se dezvăluie treptat, semnificațiile cresc în patetica lor perspectivă.

De la 23 August 1944, au trecut doar 16 ani, timp ce nu înseamnă mare lucru, dacă e judecat strict calendaristic și în raport cu veșnicia. Dar dacă răsfoiești în paginile cronicii, ce-și așteaptă de abia de aici înainte caligrafii devotați, dacă-ți revizuiеști propriile tale amintiri, dacă stai și te gîndești că pămîntul nu mai e proprietatea cutărui latifundiar obtuz, incult, aprig și neomenos; dacă-ți amîntești că uzinele și fabricile și băncile nu mai aparțin unei familii de trei sute de jecmănitori aroganți, legați de suferințele și de năzuințele acestui popor atît cît erau sudați de istoria și de aspirațiile lui, cei patru regi veniți de la Sigmaringen ca să se procopsească în Bărăgan; dacă poți face o incursiune, fie și sumară, în trecutul nostru, istoricește atît de apropiat, ca să înțelegi cînstit și temeinic ce înseamnă stîrpirea analfabetismului și a pelagrei, a malariei și a foametei endemice; dacă toate aceste fapte nu sînt repetate ca niște simple fraze, ci gravate adînc în judecata noastră, atunci marea sărbătoare a lui 23 August își capătă amplă și solemnă ei semnificație, grava și tulburătoare semnificație a începuturilor de Ev.

Iar noi, contemporanii, avem marea fericire de a fi văzut această zi cu ochii noștri.

Acum șaisprezece ani, în ultimele ceasuri ale războiului, mă aflam într-un sat la 27 km de București, unde odată cu lăsarea nopții nu se aprindea nici un opaiț. În satul situat la 27 km de „micul Paris“, nu exista nici un spital, iar țăraniі își vindecau rănile și betesugurile cu descîntece. Trece astăzi prin același sat o șosea ca o panglică de argint, s-a ridicat în mijlocul cătunului de odinioară o școală care ar face cînst multor orășele occidentale, iar în vecinătatea ei, țăraniі, obișnuiți cu un vocabular citadin, corect, vizionează, cum se spune, cu un termen tehnic și cam nefericit, în fiecare seară, filme pe care le-ar dori din ce în ce mai reușite, pe măsura unui bun simț artistic înnăscut și a unor exigențe critice demne de laudă. În satul în care nu știa carte decît un vătășel ce însemna numele născuților și al morților laolaltă, în același registru, se găsește astăzi o bibliotecă spațioasă cu rafturi pline, la îndemîna unor lectori avizați. Pentru copiii lor, mai mici de vîrsta școlii, pe cîmpul odinioară plin de scaieți și buruieni, s-a clădit o creșă. Mi se pare că între felul cum arăta satul cu pricina acum șaisprezece ani și înfățișarea lui contemporană, între aceste două imagini despărțite printr-un calendar restrîns — șaisprezece ani sînt totuși numai șaisprezece ani —, mi se pare că între aceste două imagini și aceste două date se desfășoară traiectoria unei revoluții de o istorică și fundamentală grandoare.

Am funcționat, pe vremuri, ca medic de sat și îi țin minte pe bolnavii mei de odinioară: bărbați, la treizeci și cinci de ani, osoși, scheletici, ca de șaiszeci, și n-am uitat cum arătau femeile lor, galbene, știrbe, cu tinerețea istovită, bătrîne după a șasea maternitate, la douăzeci și opt de ani. Am înaintea ochilor chipul copiilor lor, trupurile puține, un sac cu oase, burțile lor umflate de malarie, fețele aspre, zbîrcite de chinuri premature. Cînd te gîndești că o asemenea imagine a fost izgonită, că n-o mai poți regăsi decît într-un muzeu sub forma celebrului tablou al lui Breughel, „Oropsiții“, cînd pricepi toate acestea, pătrunzi și sensurile revoluției începute la 23 August 1944, acum numai șaisprezece ani.

Funcționau în țara noastră, înaintea celui de al doilea război mondial, patru teatre naționale, întreținute cu bugete de mizerie, utilizînd actori famelici, urgi-

șiți la o viață degradantă, mistuită în stagiuni și turnee sordide. Cele aproape patruzeci de teatre de stat cite avem astăzi și ultimele lor stagiuni, înscriind biruințe la toate capitolele efortului artistic, marchează de asemenea jaloane importante pe traiectoria unei revoluții culturale, pe care nici înaintașii noștri, cu imaginația cea mai intraripată, n-o puteau visa.

Mai este nevoie să amintim cum arăta viața scriitorilor într-un trecut care nu e mai departe de două decenii? Și poate că este totuși nimerit pentru cei cu o memorie aproximativă, să le aducem aminte că Mihail Eminescu a murit, la mai puțin de patruzeci de ani, într-un ospiciu, că I. L. Caragiale a luat drumul străinătății la anii bătrâneții, și că, foarte aproape de noi, Alexandru Sahia s-a stins pe un pat mizerabil de spital, scuiându-și plămîni ciuruși, într-o lume în care n-a cunoscut o zi de lumină. S-ar putea face un apel funerar, de o sfișietoare tristețe, și la acest pomelnic nesfirșit de energii ucise cu premeditare, ar răspunde pictori, actori, compozitori, oameni de știință, minți eminente, ce și-au irosit aspirațiile în mijlocul unei societăți eliptice de respectul culturii și al oricăror valori umane. Acum două decenii, în castelele regale de la Sinaia se lăfăia trîndăvia, iar prin parcuri își fugăreau domnițele ogarii. Lucrează astăzi acolo, în liniștea brazilor, scriitorii. Au trecut de atunci, cum spun, numai șaisprezece ani. Puținătatea concretă a timpului obligă la reflecții: veacuri de suferință pînă la 23 August 1944, și numai șaisprezece ani, după care poporul eliberat își pune ca sarcină ca, în șase, să desăvirșască opera de construcție a socialismului!

Poporul nostru trăiește sub impresia mărețului eveniment politic: al treilea Congres al Partidului Muncitoresc Român, oglindă uriașă reflectînd modul în care va arăta patria noastră în viitorii șase și cincisprezece ani. Document hotărîtor pentru dezvoltarea viitoare a țării, raportul tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej a dat dimensiunea de vis concret și tangibil al acestor ani, în cifre exacte, dar dense, de o inegalabilă poezie. Lectura strict obiectivă, lipsită de emoție, a acestui document, decisiv pentru viața noastră, a tuturor, nu e cu puțință. Raportul împletește știința cea mai riguroasă, cu poetica și fermecătoarea chemare la vis și la luptă. Faptul că în anul 1965 colectivizarea va fi o operă în întregime împlinită, sporul de producție, fabulos dacă-l raportezi la nivelul atins, la același capitol, în anii de dinaintea ultimului război, noua treaptă ce așteaptă să fie urcată, grandioasă în raport cu însuși ceasul de față, toate aceste confruntări dau realității noastre un nimb de reverie lucidă și exactă.

Privești în jur și constăți că viitorul își are rădăcinile adinc înfipte în prezent, în prezentul nostru imediat.

Iar timpul continuă să-și modifice calitatea: la lampa mirifică, vertiginoasă, a prefacerilor sociale, cincisprezece ani înseamnă: mîine. Scriitorul care năzuiește să poarte la nivelul epoletului său acest titlu, trebuie să țină pasul vremii. Raportul tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej adresează creatorilor o chemare directă: „Avîntul uriaș al forțelor creatoare ale poporului oferă o sursă inepuizabilă de inspirație pentru scriitorii și artiștii noștri. Dezvoltînd rezultatele pozitive obținute în ultimii ani în lărgirea tematicii și îmbogățirea fondului de idei al literaturii, artei, teatrului, cinematografului, creatorii noștri au îndatorirea de a făuri opere la nivelul înalțelor exigențe artistice și ideologice ale partidului și poporului. Pentru aceasta se cere, în afară de talent, lichidarea a tot ce-l poate îndepărta pe artist de popor — spirit de castă, individualism, tendința de a făuri opere pentru uzul unui cerc îngust de „aleși“; se cere îndeosebi cunoașterea aprofundată a realităților, studierea lor îndelungată, contactul viu, permanent, al artistului cu oamenii muncii — viitori eroi ai operelor sale. Numai astfel în paginile cărților, în operele de artă va pulsa din plin viața noastră atît de bogată, cu faptele ei mărețe, cu ideile ei nobile, cu luptele ei victorioase.“

Niciodată indicația n-a fost mai valabilă și mai actuală ca acum. Dacă privești cu un ochi atent, dar nu numai cu un ochi atent, ci și cu o participare

afectivă, pasionată, viața din jur, ajungi la concluzia că tematica se cuvine adevărată de-aici înainte largită cu îndrăzneală prin descoperirea și tratarea temeinică a unor domenii de activitate omenească și a unor medii din ce în ce mai captivante. Marile șantiere, zinele noastre — universuri complexe — își așteaptă nerăbdătoare, dramaturgii, chemați la o investigație aprofundată și susținută. Artă, oglindire veridică a vieții, trebuie să aibă la temelie o cunoaștere de detaliu, de nuanțe. Omul zilelor noastre nu poate fi reconstituit din presupuneri și aproximații. Sancțiunea unei asemenea fabricații vine fără zăbavă: eroul viu din sală o respinge. Marile teme își așteaptă creatorii. Evident, o literatură vie admite coexistența tuturor modurilor de expresie și, alături de marile teme, convingătoare prin tratare și concludente prin sentința autorului lor, pot coexista lucrări inspirate din cele mai felurite aspecte ale vieții. Dar, cu o condiție: ca, mai înainte de orice, să găsim pe scenă, tratate în chip artistic, marile probleme ale vremii noastre. Asemenea teme cuceresc prin aria interesului general, prin participarea obștească a teatrului nostru actual. Un asemenea teatru respinge și anihilează literatura de castă, rezervată unei arte a „inițiaților”. Timpul nostru e realmente magnific prin faptul că „inițiații” noștri îi constituie marile mulțimi descătuseate, libere, creatoare și îndrăznețe, a căror judecată estetică e fără greș, fiindcă izvorăște nu din canoane, dogme și superstiții literare, ci din confruntarea exigentă cu realitatea vie, în continuă și vertiginoasă prefacere.

Problemele măiestriei literare ne rămân deschise, împreună cu obligația însușirii unei tehnici dramatice riguroase. Graiul rostit pe scenă, pe care unii scriitori ai apusului decadent îl vor cinat, după ce a fost trecut prin argou sau redus la simple interjecții, se culvine cioplit cu mîgală, ridicat la rezonanța poetică a timpului.

Tot ce se întîmplă în jurul nostru, și tot ce va urma, ne obligă să medităm asupra faptului că omul contemporan evoluează în lumea noastră într-un ritm neprevăzut, că universul lui de gândire sporește, că viața lui sufletească se amplifică și că inițiative ieri cutezătoare apar astăzi ca fapte obișnuite, cotidiene, mîine depășite.

Artă, oglindă fidelă a vieții, trebuie să respecte această desfășurare, prevăzînd-o și anunțînd-o din timp, scriitorul fiind, prin însăși natura sa, o patrule de avangardă.

Sînt șaisprezece ani de cînd eliberarea patriei a eliberat și dramaturgia noastră de o sumedenie de servituți. Scrisul amuzament frivol, sărăcia ideilor, tiparele și clișeele întrebuițate pînă la rutină și ruină artistică au fost denunțate ca atare și stigmatizate. Substanța dramaturgiei noastre s-a modificat odată cu schimbarea fundamentală a legilor care făceau, pînă acum șaisprezece ani, și din noi, dramaturgii, niște simpli robi. Piesele noastre scrise în ultimii șaisprezece ani sînt mărturie ale schimbărilor revoluționare, la care am asistat și la care am luat parte. Știm că au slăbiciuni și că nu sînt încă la înălțimea vremii pe care o trăim. Dar știm tot atît de bine că drumul pe care au fost scrise e cel bun și că, pe măsura creșterii noastre, ne așteaptă noi victorii.

Am mai spus-o și cu alt prilej: într-un muzeu al instrumentelor muzicale am văzut-o, într-un raft prăfuit și venerabil, pe străbunica violinei, numită la vremea ei, cu tandrețe, viola d'amore. Era un instrument încă imperfect, cu șolduri fără grație, cu prea multe strune. Dar din viola d'amore s-a născut violina gingașă, cu patru strune și sunet sublim, peste care s-a aplecat grumazul lui Paganini sau al lui George Enescu.

Din piesele noastre, astăzi încă imperfecte, dar avînd în cutia lor de rezonanță sunetul pur al vieții, al luptei și al visului, se va naște piesa de adîncă inspirație și fără cusur, așa cum o anunță clipa noastră prezentă.